

В. М. КОЛМАКОВА

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена дослідженню регіональних особливостей регулювання інвестиційних процесів у сфері екологічної безпеки. Розглянуто сучасний стан інвестування екологічної сфери. Розроблено теоретико-методологічні засади оптимізації регулювання інвестиційного забезпечення екологічної безпеки в регіональних умовах.

Ключові слова: екологічна інвестиції регулювання інвестиційних процесів. Екологічна безпека, охорона навколишнього середовища, екологічна програма, капітальні інвестиції в охорони довкілля.

Статья посвящена исследованию региональных особенностей регулирования инвестиционных процессов в сфере экологической безопасности. Рассмотрено современное состояние инвестирования экологической сферы. Разработаны теоретико-методологические основы оптимизации регулирования инвестиционного обеспечения экологической безопасности в региональных условиях.

Ключевые слова: экологические инвестиции. Регулирование инвестиционных процессов, экологическая безопасность, охрана окружающей среды, экологическая программа, капитальные инвестиции в охрану природы.

The article is devoted to the peculiarities of investment processes regulation in the field of ecological security. The disadvantages of modern ecological sphere investment securing system have been considered. The special attention has been paid to the necessity of investment-innovative developments introduction into the sphere of ecological security.

Key words: ecological investments, regulation of investment processes, ecological security, environmental protection, ecological program, capital investments into the environmental protection.

З переходом України на засади сталого розвитку суттєво підвищується роль регіонів у розробці ефективних механізмів інвестиційної політики щодо досягнення стратегічних цілей у сфері екологічної безпеки та охорони довкілля. Інвестиційна діяльність регіонів є одним із вагомих чинників економічної державної політики. Її основна мета – формування сприятливого інвестиційного клімату та створення на його підґрунті механізмів оптимального інвестування. Тому одним із пріоритетних напрямів екобезпечного регіонального розвитку має стати формування ефективного організаційно-економічного механізму стратегічного управління та забезпечення стабільного інвестування екологічної сфери, адекватного сучасним умовам та територіальним особливостям.

Фундаментальним дослідженням теоретико-методологічних проблем у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки в умовах сталого розвитку присвячені роботи таких науковців, як Н. Андрєєвої, І. Бистрякова, О. Веклич,

С. Генсірука, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Я. Ковалю, В. Міщенко, А. Степаненка, І. Синякевича, М. Фащевського, М. Хвесика, С. Харічкова, Є. Хлобистова, Л. Чернюк та інших.

Разом із тим окремі питання, зокрема, визначення особливостей та місця інвестиційного забезпечення екологічної безпеки в системі макроекономічного регулювання інвестиційних процесів, залишаються дискусійними. З огляду на викладене, метою статті є оцінка сучасного стану інвестування екологічної сфери та розробка теоретико-методологічних засад оптимізації інвестиційного забезпечення екологічної безпеки в умовах макроекономічного регулювання інвестиційних процесів.

Екологічна безпека займає особливе місце в системі поглядів на сталий розвиток продуктивних сил. Разом з тим теоретико-методологічні підходи до розуміння її сутності та шляхів гарантування трансформувалися відповідно до етапів економічного розвитку та підвищення пріоритетності еколого-економічних досліджень у державі. Проте головними характеристиками сьогодення екологічної безпеки залишаються обмеженість бюджетних асигнувань на вирішення екологічних проблем та відсутність механізму позадержавного регулювання використання й охорони природних ресурсів на підґрунті економічних та нормативно-правових важелів, тоді як ще десятиліття тому в "Концептуальних підходах до вдосконалення системи екологічної безпеки в Україні", розроблених у Раді по вивченню продуктивних сил України, зазначалася доцільність вдосконалення системи екологічної безпеки на засадах трансформаційного стану національної економіки та адміністративної реформи [1].

Оцінюючи сучасний стан екологічної безпеки в державі, можна погодитися з думкою спеціалістів, що концептуальні основи її вдосконалення та нормативно-правової бази природоохоронної діяльності як системи принципів, поглядів і шляхів розв'язання екологічних проблем є запорукою економічного розвитку країни, адже нині обсяг коштів, що має бути залучений до ліквідації екологічних наслідків надзвичайних ситуацій та до їх попередження значно перевищує можливості бюджетів усіх рівнів, тобто сучасна екологічна ситуація несе реальну загрозу національній безпеці України [2, с. 128].

Таким чином, методологічним підґрунтям у дослідженнях трансформаційного регулювання інвестиційних процесів у сфері екологічної безпеки передусім має бути її системне бачення й усвідомлення сутності, зокрема:

екологічна безпека – невід'ємна складова національної безпеки держави, стрижнем реалізації якої є орієнтація на національний екологічний інтерес, що передбачає поєднання інтересів держави з інтересами регіонів;

екологічна безпека – одна із найбільш капіталомістких сфер господарської діяльності, особливістю якої є прояв ефективності капіталовкладень не прямо в економічній сфері, а опосередковано в показниках соціальної ефективності: збереженні довкілля, покращенні здоров'я населення, умов життєдіяльності тощо;

екологічна безпека за умов глобалізаційних впливів і трансформації соціально-економічних відносин має здатність до саморозвитку, гностичного усвідомлення, власні пріоритети і певні умови реалізації;

інвестиційна діяльність у галузі гарантування екологічної безпеки є істотним підґрунтям формування сприятливого інвестиційного клімату стратегічного розвитку регіонів і структурних змін у розміщенні продуктивних сил під впливом екологічних факторів;

одним із пріоритетних напрямів екобезпечного розвитку є формування ефективного організаційно-економічного механізму стратегічного управління, зокрема стратегічного планування політики екологічної безпеки, що передбачає стабільне інвестування інноваційних програм екологічного спрямування та впровадження інноваційних технологій.

Таким чином, структура екологічної безпеки є динамічним утворенням, зокрема передбачає тісні взаємозв'язки між рівнями і факторами її формування і реалізації, ґрунтується на системі державного управління та є залежною від соціального сприйняття екологічних проблем, тому вимагає реалізації і розробки гнучкої інвестиційної політики з урахуванням її специфічних особливостей. При цьому також необхідно враховувати, що сучасні інвестиційні процеси в Україні та її регіонах протікають на звуженій основі, а за своїми домінантними тенденціями і специфічними ознаками не мають аналогів у світовій практиці, зокрема через руйнування базисних основ процесу відтворення і невідповідність принципам ринкової економіки. Інвестиційним процесам у сфері екологічної безпеки притаманні в основному ті ж особливості.

У результаті дослідження безпосереднього впливу основних складових екологічної безпеки – потужності техногенного впливу і стійкості екосистем на протікання інвестиційних процесів у цій сфері виявлено, що потужність техногенного впливу залежить від територіальної специфіки розміщення і рівня розвитку продуктивних сил регіонів та меж просторово окресленого асиміляційного потенціалу. Такий підхід дає можливість визначити, що формування господарських структур регіонів зазнає значного впливу цих факторів, що і обумовлює значну регіональну асиметрію їх розвитку, а також обґрунтувати пріоритетні напрями подальшого розвитку та вирівнювання асиметрії розміщення продуктивних сил за рахунок екологізації виробництва, яка, на нашу думку, можлива двома шляхами. Перший – це комплексна поетапна екологізація всіх процесів виробництва за рахунок спрямування інвестицій в інноваційні технології, які гарантують екологічнобезпечне природокористування, проте передбачає залучення значних обсягів інвестицій та тривалі терміни реалізації. Другий напрям передбачає екологізацію структурних елементів системи управління, не потребує значних фінансових ресурсів на реалізацію.

Таким чином, можна стверджувати, що в стратегічному аспекті зростає актуальність досліджень щодо оптимального поєднання названих напрямів і перспективних форм організації господарської системи регіону та його складових частин з позицій екобезпечного системного просторового розвитку.

Відправним пунктом стратегічних засад інвестиційного забезпечення екологічної безпеки є проект Концепції переходу України до сталого розвитку, Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року, проект Стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року. Концептуальні засади сучасної державної інвестиційної регіональної політики як складової економічного та соціального розвитку України мають передбачати створення умов для динамічного, комплексного й збалансованого розвитку територій на основі інвестиційного забезпечення, активізації власних соціально-економічних та природно-ресурсних можливостей регіону і повинні ґрунтуватися на принципах:

державних пріоритетів у галузі охорони довкілля й використання природних ресурсів;

максимальної орієнтації на переважно власні фінансові можливості та місцеві природні ресурси;

урахування специфіки територіальних особливостей і природоохоронних проблем у регіонах;

розмежування повноважень між органами центральної і місцевої виконавчої влади, що передбачає підвищення ролі останньої з метою оперативного вирішення гострих екологічних проблем на місцях;

урахування екологічних інтересів інших регіонів, у тому числі за межами України, відповідно до міждержавних угод;

формування механізму інноваційно-інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності регіонів тощо.

Таким чином, головною метою формування екологічно орієнтованого механізму інвестиційної політики є створення механізму стабільного інвестиційного забезпечення, фінансування видатків у сферу охорони довкілля, перерозподіл прибутків на користь регіонів з підвищеним екологічним ризиком та підтримка підприємств, які запроваджують інновації у природоохоронну діяльність.

На основі аналізу статистичних даних за період 2002–2008 рр. встановлено, що на фоні стабільного зростання капітальних інвестицій в економіку та охорону навколишнього природного середовища, частка інвестицій на охорону довкілля в загальному обсязі капітальних інвестицій має тенденцію до скорочення: з 2,0 до 1,6% за вказаний період, а у ВВП країни – залишається майже без змін – 0,3–0,4%. Основна частина цих інвестицій здійснюється за рахунок власних коштів підприємств [3].

Виявлено основні недоліки сучасної системи екологічних інвестицій, зокрема:

- обмеженість інвестиційних ресурсів;
- традиційне формування природоохоронного розділу у складі Держбюджету за залишковим принципом, видаткова частина якого протягом року постійно зменшується;
- низька частка інвестицій у сферу охорони довкілля, яка не є фіксованою від обсягів ВВП країни;
- недостатня частка інвестицій в інноваційні екологічні проекти;

- пріоритетне спрямування коштів на поточні витрати, а не на капітальні видатки;
- скорочення частки капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища в загальних обсягах капітальних інвестицій в основний капітал;
- регіональна асиметрія і диспропорції в освоєнні інвестицій природоохоронного спрямування ;
- низька ефективність діючої системи екологічних фондів.

Ураховуючи зазначені недоліки, теоретико-методологічним підґрунтям стратегічного управління екологічними інвестиціями мають бути такі положення:

екологічна безпека є головним пріоритетом просторового регіонального розвитку;

розвиток децентралізації в управлінні охороною довкілля може сприяти реалізації стратегії просторового розвитку в інтересах регіону, але за умови першочергового врахування його екологічних проблем та особливостей;

розподіл фінансових інвестицій в екологічні проекти між регіоном і центром у процесі переходу на новий інноваційний тип розвитку визначається із оцінки потенціалів регіону і центру (державного сприяння);

розміщення інвестицій екологічної орієнтації спрямовано на активізацію господарських суб'єктів щодо запровадження інновацій у сфері охорони довкілля.

Таким чином, стабільне інвестування екологічної безпеки має включати:

моніторинг еколого-економічних проблем та екологічних ризиків регіону, визначення сфери інвестиційної діяльності;

аналіз прогнозних оцінок економічних та соціальних збитків від забруднення довкілля;

аналіз прогнозних обсягів вільних від споживання фінансових ресурсів у регіоні, які можуть інвестуватися в природоохоронну сферу;

урахування міжнародних зобов'язань, які витікають з відповідних підписаних Україною міжнародних угод і конвенцій у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки;

забезпечення виконання державних та регіональних екологічних програм.

Література

1. *Концептуальні підходи до удосконалення системи екологічної безпеки в Україні* / [під ред. Б. М. Данилишина]. – К.: РВПС України НАН України, 2000. – 52 с.
2. *Хлобистов Є. В. Соціально-економічна сутність екологічної безпеки у системних поглядах на сталий розвиток продуктивних сил* / Є. В. Хлобистов // *Продуктивні сили України: наук.-теорет. екон. жур.* – 2007. – № 2 (003). – С. 213–222.
3. *Статистичний щорічник України за 2008 рік* / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2009. – 575 с.